

Članak je primljen: 25. decembar 2011.
Revidirana verzija: 10. januar 2012.
Prihvaćena verzija: 15. januar 2012.
UDC: 7.01:141.72 ; 305-055.2

Dragana Stojanović

studentkinja doktorskih studija

Grupa za teoriju umetnosti i medija, Interdisciplinarne studije Univerziteta umetnosti u Beogradu

ddstojanovic@yahoo.com

Novi prostori istraživanja ženskih subjektiviteta u umetnosti: generacije i geografije

Apstrakt: Tekst se bavi pitanjima mogućnosti novih perspektiva recepcije rodnog tela, rodnog subjekta, ženskih tela i *ženskosti*, evocirajući otvaranje novih prostora u kontekstu feminističkih i postfeminističkih intervencija u umetnosti. Kako su Julija Kristeva i Grizelda Polok već sugerisale, nepohodno je istražiti teorijske i interventne metode reconceptualizacije, reinterpretacije i restrukturiranja, budući da *revolucija* bilo koje vrste u njenom osnovnom značenju ne bi donela ništa novo ili transgresivno unutar linearnih, hronoloških principa falogocentričnog diskursa. Rad ispituje problem „ženskog pisanja“ (*écriture féminine*), mogućnost upisivanja ženskog tela u područje umetnosti, mapirajući nove prostore za generacije i geografije koje dolaze.

Ključne reči: *ženskost*, (post)feminizam, generacije, *transgresija*, *écriture féminine*;

Uvođenje pitanja formiranja i egzistencije orodnjenog subjekta koje se na teorijskom i aktivističko-političkom planu događalo u poslednjih nekoliko stotina godina,¹ kao i postupci analize društvenog, jezičkog i simboličkog sistema u kome subjekt biva (pro)izveden kao orodnjen, izmenili su perspektivu interpretacije diskurzivne realnosti unutar koje se, putem proizvodnje i distribucije tekstova, generišu pojedinačne i kolektivne manifestacije i mogućnosti (izvođenja) rodnih identiteta. Pitanja tematizacije rodnosti i orodnjenosti pokrenula su, takođe, talas ispitivanja potencijala i potencijalnosti transgresivnih postupaka koji bi problematizovali (za)datost/oformljenost/nužnu(?) uspostavljenost sistema polno-/rodnih odnosa i seksualnosti. Pitanja suodnošenja koncep(a)ta rodnosti, orodnjenosti (rodne uslovljenosti i rodne [pred]određenosti)

¹ Konkretniji počeci tematizacije rodnosti i naročito ženske rodne društvene, diskurzivne i psihoseksualne pozicije mogu se uočiti u zapadnoevropskom kontekstu 17. veka, što tokom i krajem 19. veka prerasta u feministički aktivističko-politički pokret, razvija se kao teorijska i aktivistička praksa tokom 20. veka (naročito tokom šezdesetih i sedamdesetih godina) i posebno se razgranava u postfeminizmima na kraju 20. i na početku 21. veka. Cf. Sarah Gamble (ed.), *The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism*, London–New York, Routledge, 2006.

subjekta i društvenih sistema i mehanizama koji (pro)izvode i posreduju dati subjekt pokrenuta su pre svega u domenu feminizama,² ali i psihoanalize – prevashodno teorijske psihoanalize, odnosno lakanovske (Jacques Lacan) reforme psihoanalize u kontekstu poststrukturalističkog lingvističkog obrta koja sagledava strukturu jezika i jezičkog kao strukturu Simboličkog, kao onu strukturu koja generiše, predočava i (pro)izvodi govoreći subjekt³ kao uvek-već orodnjeni subjekt.

Naravno, feminizmi i (teorijska) psihoanaliza nisu jedine teorijske platforme putem kojih su se u fokus dovodila pitanja (normirane/normiranja) rodnosti, orodnjenosti i psihoseksualnosti subjekta, ali kako se i feminizmi i (teorijska) psihoanaliza zasnivaju dominantno na pretpostavci da je društveni subjekt uvek(-već) orodnjeni subjekt, upravo ove dve teorijske platforme se ukazuju kao platforme čiji dijalog i intersekcija mogu doneti analize mehanizama uspostavljanja pozicija rodnosti u društvu, ne negirajući i ne ignorišući, već upravo sagledavajući i propitujući dominantno patrijarhalnu ustrojenost društva (u teorijsko-psihoanalitičkoj terminologiji, falogocentričnu organizaciju društva). Međusobna komunikacija i revizija teorije roda i teorijske psihoanalize posebno je kulminirala u okviru francuskih feminizama, naročito u okviru teorijskih teza koje su postavile Julija Kristeva (Юлия Кръстева), Lis Irigaraj (Luce Irigaray) i Elen Siksu (Hélène Cixous).⁴ Ono što u kontekstu francuskih feminizama svakako privlači pažnju jeste njihov odnos sa i prema teorijskim pozicijama, paralelno razrađivanih anglosaksonskih feminizama šezdesetih i sedamdesetih, pa i osamdesetih godina 20. veka. Naime, ukoliko se teorijske teze francuskih feminizama uporede sa tezama dominantnih usmerenja anglosaksonskih feminizama drugog talasa (šezdesete i sedamdesete godine 20. veka), radovi Kristeve, Irigaraj i Siksu se, zalažući se za politiku različitosti, analize i tematizacije specifičnosti ženskosti unutar (i van!) falogocentričnog Simboličkog u eri anglosaksonskih feminističkih potraživanja prava na ravnopravnost, kao vrstu *istosti* (žena sa muškarcima – što je, na primer, dominantna teorijskih postavki Beti Fridan /Betty Friedan/, Kejt Milet /Kate Millet/ i Šulamit Fajerston /Shulamith Firestone/),⁴ ukazuju u tenziji, čak disonanci, sa onim što se najčešće smatralo *feminizmom* drugog talasa u anglosaksonskom akademskom području.⁵

Francuski feminizmi, a pre svega rad Julije Kristeve, Lis Irigaraj i Elen Siksu, sa svojom politikom *različitosti* i ispitivanjima raznolikih upisa ženskog tela/*ženskosti* u tekstualne prostore

² Iako pitanja pozicije ženskog subjekta i ženskosti bivaju pokretana još u 17. veku, tek 1895. godine se prvi put pojavljuje termin *feminizam*, označavajući *drugačije* žene u odnosu na to što se od žena u to vreme očekivalo, odnosno, označavajući žene koje su želele pravo na samostalnu ekonomsku i institucionalnu organizaciju svog života (pravo na rad, pravo na jednaku mesečnu zaradu, pravo na razvod, pravo na život bez braka/van braka, pravo na starateljstvo nad decom, pravo na nasleđivanje imovine po porodičnoj liniji, pravo političkog glasa). Cf. Valerie Sanders, "First Wave Feminism", u: Sarah Gamble (ed.), *The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism*, London–New York, Routledge, 2006, 15–24.

³ *Govoreći subjekt* je termin koji uvodi Julia Kristeva, a koji upravo naglašava apsolutno (pred)određenje subjekta jezikom i u jeziku, jezikom koji i posreduje i predočava mogućnost – koncept subjektiviteta za budući subjekt. Lakanovski rečeno, prepoznavši se u jeziku, (budući) subjekt/subjekt u formiranju ulazi u Simboličko, prihvatajući sva pravila i Zakon jezika kao ono što će mu (subjektu) omogućiti inteligibilnost i obećati mu razliku i iluziju distance od zazornih polja semiotičkog i psihoze. Jezik, tako, postaje mreža – klopka u koju je *govoreći subjekt* uhvaćen i kojom je uslovljen, jer subjekt, koji ulaskom u Simboličko nasleđuje i prihvata težnju ka samoodržanju i strah od razbijanja uspostavljene slike sopstvene koherentnosti, i ne postoji drugačije do kroz jezik, jezikom i u jeziku. Cf. Julia Kristeva, *Revolution in Poetic Language*, New York, Columbia University Press, 1984; Noelle McAfee, *Julia Kristeva*, New York–London, Routledge, 2004.

⁴ Neke od osnovnih bibliografskih jedinica za dalje čitanje Kristeve, Irigaraj i Siksu navedene su u spisku literature na kraju rada.

⁵ Betty Friedan, *The Feminine Mystique*, Harmondsworth, Penguin, 1965; Kate Millet, *Sexual Politics*, London, Virago, 1977; Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex*, London, The Women's Press, 1979.

društva i kulture, unutar koje opstojimo kao (orodnjeni) subjekti gotovo kao da su predvideli izazove sa kojima su se feminizmi susreli u postmodernom dobu. Naime, feministički obrt u doba postmoderne – postfeminizam/feminizam trećeg talasa⁶ se suočava upravo sa pitanjima razlike, pluralnosti i mnogostrukih intersekcija mogućnosti identitarnog i vanidentitarnog bivanja koje izvide svaki orodnjeni subjekt na poseban, individualan, ali nužno inteligibilan način, što u isto vreme ne ukida orodnjeni (ženski) subjekt, a time ukazuje i na potrebu za daljom razradom i prilagodbom feminističkih i postfeminističkih teorija pitanjima subjektiviteta i sistema koji daju subjektivitet (i dalje) proizvode.⁷ O ovoj složenoj situaciji piše i Julija Kristeva, upozoravajući na sve manju primenljivost pojma *revolucija* u kontekstu borbe za transgresiju patrijarhalnog/falocentričnog, a sve veću važnost pitanja *rekonceptualizacije* i *resignifikacije* prostora kao polja novog/drugog/drugačijeg revolta, kao polja mapiranja nove, ili drugačije izvedene ženskosti, odnosno ženskog subjekta.⁸ Akcenat je, dakle, na *izmeni/restrukturiranju* (resignifikaciji), a ne *promeni/rušenju* (revoluciji) koja bi, kao takva, donela samo inverziju uloga u okviru istog, nepromenjenog sistema moći. Mapirati, reoznačavati, širiti se i upisivati u *prostore*, a ne ostajati u zatvoreništvu falocentrične, linijske, teleološki i temporalno koncipirane falocentrične Simboličke realnosti, strategija je koja možda može na novi način preispitati i reorganizovati ženski subjektivitet, istovremeno preispitujući, transformišući i nudeći nove opcije situiranosti subjekta u koordinatnom prostoru jezičke i slikovne dimenzije koje i izvode subjekt kao takav. Drugim rečima, jedan od mogućih puteva preispitivanja, ili čak transgresije falocentričnog Simboličkog je put uvođenja *ženskog pisma* kao pisma invarijantnosti, pisma alternacije, pismo upisa ženskog subjekta i tela u tekstove kulture i društva, ali i umetnosti.

Situiranost (ili de-situiranost, što, koliko god da sa jedne strane nosi strah od destabilizacije, donosi i otvaranje mogućnosti reinterpretacije) ženskog subjekta kao složeno izvedenog subjekta, primećuje i tematizuje i Griselda Polok (Griselda Pollock), definišući upravo umetnost/svet umetnosti kao jedno od polja koje je otvoreno/koje se otvara resignifikaciji, upisu i (ponovnom) mapiranju ženskog subjektiviteta: „(...) svaka žena je kompleksan proizvod svojih specifičnih istorijskih i kulturalnih okvira: generacija i geografija. Ne postoji niti Žena, niti žene. Svaka ima svoju specifičnu priču, pojedinačno iskustvo konfiguracije klase, rase, roda, seksualnosti, porodice, zemlje iz koje dolazi, migracija, zajedništva...”⁹

⁶ Više o tenziji između francuskih i anglosaksonskih feminizama pogledati u: Dani Cavallaro, *French Feminist Theory – An Introduction*, London–New York, Continuum, 2003. Nancy Fraser, “The Uses and Abuses of French Discourse Theories for Feminist Politics”, u: Nancy Fraser, Sandra Lee Bartky (eds.), *Revaluing French Feminism – Critical Essays on Difference, Agency, and Culture*, Bloomington–Indianapolis, Indiana University Press, 1992, 177–194. ili u Elizabeth Grosz, *Sexual Subversions, Three French Feminists*, St. Leonards, Allen & Unwin, 1989.

⁷ Između termina *feminizam trećeg talasa* i *postfeminizam/postfeminizmi* postoji izvesna tenzija, budući da je termin *feminizam trećeg talasa* prigrljen od strane feministkinja – teoretičarki i aktivistkinja koje su termin i osnovne platforme postfeminizama, kao i njegov odlazak sa političko-aktivističke scene i zatvaranje u akademsko-teorijske krugove interpretirale kao *izdaju* i odustajanje od tekovina feminizama prvog i drugog talasa (Žermejn Grir, Tania Modleski, Imelda Veleham). Cf. Sarah Gamble (ed.), *The Routledge Companion...*, op. cit.

⁸ „Feminizam je *pasé*, trenutno smo u nečemu novom-post-šta god (...). Ali feminizam je istorijski projekat, te je tako i sam neprestano reoblikovan u odnosu na aktuelne i žive procese ženskih borbi (...). Razlika, i sa tim, bolno priznavanje konflikta i čak antagonizma strukturira mnogo pažljiviji, samosvesniji i unapređeniji feministički diskurs.” Cf. Griselda Pollock, “Preface”, *Generations and Geographies in the Visual Arts*, London–New York, Routledge, 1996, xii–xx, xii.

⁹ „Lično, volela bih da vidim rehabilitaciju reči ‘revolt’, u istovremenom smislu reevaluacije prošlosti i otvorenosti ka budućnosti baziranoj na modifikaciji inividua i obnavljanju društvene povezanosti.” Cf. Julia Kristeva, “The Future of a Defeat, (Julia Kristeva Interviewed by Arnaud Spire)”, *Parallax* (2), 2003, 21–26, 22.

Grizelda Polok, dakle, izvodi ženski subjektivitet na dve ravni: *generacije* i *geografije*,¹⁰ odnosno, na ravnima vremena i prostora, odnosno, još preciznije, na ravnima vremena kao prostora i (geografskog/kulturalnog) prostora kao takvog. Ono što izlazi u prvi plan, kada su pitanja ženskosti u fokusu, jeste *spacijalna dimenzija*, odnosno, način pozicioniranosti (i rasutosti/rastrkanosti!¹¹) ženskog subjekta unutar (i van!) falogocentričnog lingvističko-Simboličkog sistema koji proizvodi logiku svakog inteligibilnog teksta, pa tako i teksta umetnosti ili umetničkog dela.

Pitanja povezanosti prostornosti i ženskosti nisu nova – ona su začeta već kod Platona (Πλάτων),¹² potom u psihoanalitičkom domenu direktno kod Sigmunda Frojda (Sigmund Freud),¹³ a detaljno su, u kontekstu teorijsko-psihoanalitičkih studija *ženskosti* razrađena u tekstovima Julije Kristeve, Lis Irigaray, ali i Džudit Batler (Judith Butler) koje diskutuju analogiju ženskosti/ženskog (parasubjekta/parasubjekatske pozicije) i platonovski koncipirane *chore*, koja zauzima funkciju i poziciju analognu ženskoj, unutar platonovski koncipiranog sveta i falogocentrično organizovanog društva koje nam se ukazuje kao aktuelan univerzum u kome živimo: „Razmrljana u paradoksu, njena karakteristika je da bude bez karakteristike, njena definišuća karakteristika je ta da joj nedostaje bilo kakvo svojstvo/oblik (...). Niti nešto, niti pak ništa, *chora* je stanje geneze materijalnog sveta, ekran na koji je projektovana slika nepromenljive Forme, prostor na koji i u kome se Forma duplicira, odnosno gde se izvodi kopija, obezbeđujući poentu njenog ulaska u materijalno postojanje.“¹⁴

Videći mapiranje ženskog prostora kao polja koje na način pisanja i (re)označavanja *ženskim pismom* direktno preispituje i destabilizuje, rastvara i dekonstruiše falogocentričnu predstavu (toka, razvoja i sadržaja) umetnosti, Grizelda Polok se čak direktno poziva na Juliju Kristevu i njenu koncepciju ženskog vremena koje se, upravo u metafori *generacije*, ispostavlja/uspostavlja kao *označiteljski prostor*: „Iako je [rad] nazvan 'Žensko vreme', i koristi metaforu generacije, Kristevin završni odeljak se izmešta iz temporalnosti femininosti i feminizma, da bi oba pojava rekonceptualizovala u terminima prostora.“¹⁵ Citat rada Julije Kristeve, koji Grizelda Polok donosi u nastavku, glasi: „Moja upotreba reči 'generacija' implicira manje hronologiju, a više označiteljski prostor, u isto vreme korporealni i želeći mentalni prostor. Tako se, sada, može pričati o trećem mogućem stanovištu, o trećoj generaciji, koja ne isključuje prve dve – čak suprotno, koja ne isključuje paralelnu koegzistenciju, ili čak preklapanje sva tri modela u istom istorijskom vremenu.“¹⁶ Kada govori o trećem stanovištu, Kristeva ovde referira na treći talas feminizma – na talas postfeminizama, koji, za razliku od prvog talasa (borba za *jednakost* žena

¹⁰ Griselda Pollock, „Preface“..., op. cit. xii–xx, xv.

¹¹ Kako zbornik radova koji je uredila i za koji je napisala predgovor i uvodni rad i nosi naziv – *Generations and Geographies in the Visual Arts*.

¹² „Žena je još uvek prostor, celina prostora u kojem ne može preuzeti vlast nad samom sobom kao takvom (...). Ona nije bazirana u materiji, iz zemlje, već pre, već i dalje, ona je uvek-već rasejana na x broj mesta koja nikada ne mogu biti skupljena u bilo šta što bi ona znala o sebi, i ovo ostaje osnova (re)produkcije – posebno diskursa – u svim njegovim oblicima.“ Luce Irigaray, *Speculum of the Other Woman*, Ithaca–New York, Cornell University Press, 1985, 227.

¹³ Plato, *Timaeus and Critias*, Harmondsworth, Penguin, 1977.

¹⁴ „Kada se evocira ime i sudbina žene, pomišlja se pre na prostor koji generiše i formira ljudsku vrstu nego na vreme, postajanje, ili istoriju.“ Cf. Julia Kristeva, „Women's Time“, op. cit.16.

¹⁵ Elizabeth Grosz, *Space, Time and Perversion – Essays on the Politics of Bodies*, New York–London, Routledge, 1995, 114–116. Više o relaciji *chore*, ženskog i maternalnog, pored već navedenih bibliografskih jedinica, cf. Luce Irigaray, *Speculum of the Other Woman*, op. cit. kao i u Džudit Batler, *Tela koja nešto znače – o diskurzivnim granicama 'pola'*, Beograd, Samizdat B92, 2001.

¹⁶ Griselda Pollock, „The Politics of Theory: Generations and Geographies in Feminist Theory and the Histories of Art Histories“, *Generations...*, op. cit. 3–21.

sa muškarcima, za mesto u toku linearnog, istorijskog vremena) i drugog talasa (borba za pokazivanje i istraživanje *različitosti* žena od muškaraca, uz zahtevanje ravnopravnosti kao još jedne varijante *istosti* [posebno u kontekstu više aktivistički orijentisanih anglosaksonskih feminizama] – istraživanje spacijalne dimenzije rodnosti) dolazi u situaciju da se susreće sa celinom mase pojedinačnosti feminističkih nasleđa u doba postmoderniz(a)ma, koja postaje otvorena za rekonceptualizaciju, dekonstrukciju, rekonstrukciju i resignifikaciju. Generacije feministkinja/postfeministkinja su, dakle, pre *prostori* nego vremena, i to *označiteljski prostori* unutar kojih se ispituje i rekontekstualizuje ženski/drugi/Drugi prostor, čime falogocentrično, ponovo, nije razrušeno (jer žena/žensko u okviru falogocentričnog jeste analogna ispražnjenom, neimljivom prostoru, *chori*, a uz to, žena/žensko su upravo i generisani u odnosu na i u kontekstu falogocentričnog Simboličkog), ali su njegove čvrste granice i osnovanosti ponovo dovedene u pitanje. Drugim rečima, umesto revolucije, ostvaruje se destabilizacija, koja zapravo može biti produktivnija za rekonceptualizaciju ženskog subjekta i govorećeg subjekta uopšte.¹⁷

U okviru tematizovanja i tumačenja falogocentrične organizacije Simboličkog ose (linearnog/falusoidnog) vremena i (generativnog/maternalnog) prostora najčešće se strukturalno razdvajaju; međutim, u području *zazorno*¹⁸ situirane ženskosti one se upravo preklapaju, tvoreći specifičan, ne jednostavno rešiv *prostor* i otvarajući spacijalnu dimenziju kao polje mogućeg mapiranja ženskog tekstualnog i korporealnog tela i želje preko koje se ove ose preklapaju, stapaju i lome, pokrećući i održavajući stalnu disruptivnu mogućnost transgresiranja falogocentričnog iz pozicije uvek pomalo atopičnog ženskog.¹⁹ Žensko telo se, tako, pokazuje i kao ono koje trpi upis, ali i kao ono koje svojom inskripcijom u falogocentrično skreće pažnju na nove opcije resignifikacije, reinterpretacije, reprezentacije i retematizacije ženskog tela i okolnosti unutar kojih ono postoji, opstoji, razgrađuje se, raspada ili transgresira aktuelne tekstove i dokse umetnosti i kulture. Umetnost, na ovaj način, postaje novo/reaktualizovano polje za nove mogućnosti dešifrovanja *ženskosti*,²⁰ polje otvoreno za upise *ženskog pisma* koje će, možda, doneti *razliku*.

Literatura:

- Butler, Džudit, *Tela koja nešto znače – o diskurzivnim granicama 'pola'*, Beograd, Samizdat B92, 2001.
- Cavallaro, Dani, *French Feminist Theory – An Introduction*, London–New York, Continuum, 2003.
- Cixous, Helene, *Castration or Decapitation?*, u: K. Oliver (ed.), *French Feminism Reader*, Oxford–New York, Rowman & Littlefield, 264–265.
- Fraser, Nancy, “The Uses and Abuses of French Discourse Theories for Feminist Politics”, u: Nancy Fraser and Sandra Lee Bartky (eds.), *Revaluing French Feminism – Critical Essays on Difference, Agency, and Culture*, Bloomington–Indianapolis, Indiana University Press, 1992, 177–194.

¹⁷ Julia Kristeva, “Women’s Time”, op. cit. 9.

¹⁸ Više o dualitetu politike destabilizacije i politike revolta cf. Julia Kristeva, “Women’s Time”, op. cit. Julia Kristeva, “The Future of a Defeat”, op. cit. 21–26. i Julia Kristeva, “Foreign Body”, *Transition*, 1993, 59, 172–183.

¹⁹ Za koncept *zazornog*, kao i relaciju ženskosti i *zazornosti* cf. Julia Kristeva, *Powers of Horror – An Essay on Abjection*, New York, Columbia University Press, 1982.

²⁰ Julia Kristeva *atopiju* i *atopičnost* definiše kao mesto (iz)van Zakona, kao mesto u kome ženski subjekt delom uvek boravi. Julia Kristeva, “Women’s Time”, op. cit. 16.

- Gamble, Sarah, “Postfeminism”, *The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism*, London–New York, Routledge, 2006, 36–45.
- Grosz, Elizabeth, *Sexual Subversions, Three French Feminists*, St. Leonards, Allen & Unwin, 1989.
- Grosz, Elizabeth, *Space, Time and Perversion – Essays on the Politics of Bodies*, New York–London, Routledge, 1995.
- Irigaray, Luce, *Speculum of the Other Woman*, Ithaca–New York, Cornell University Press, 1985.
- Kristeva, Julia, *Powers of Horror – An Essay on Abjection*, New York, Columbia University Press, 1982.
- Kristeva, Julia, *Revolution in Poetic Language*, New York, Columbia University Press, 1984.
- Kristeva, Julia, “Women’s Time”, *Signs, Journal of Women in Culture and Society*, 1981, Vol. 7, No. 1, 13–35.
- Kristeva, Julia, “The Future of a Defeat”, (Julia Kristeva Interviewed by Arnaud Spire), *Parallax*, Vol. 9, No. 2, 2003, 21–26.
- McAfee, Noelle, *Julia Kristeva*, New York–London, Routledge, 2004.
- Plato, *Timaeus and Critias*, Harmondsworth, Penguin, 1977.
- Pollock, Griselda (ed.), “Preface”, *Generations and Geographies in the Visual Arts*, London–New York, Routledge, 1996.
- Pollock, Griselda (ed.), “The Politics of Theory: Generations and Geographies in Feminist Theory and the Histories of Art Histories”, *Generations and Geographies in the Visual Arts*, London–New York, Routledge, 1996, 3–21.
- Sanders, Valerie, “First Wave Feminism”, u: Sarah Gamble (ed.), *The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism*, London–New York, Routledge, 2006, 15–24.
- Thornham, Sue, “Second Wave Feminism”, u: Sarah Gamble (ed.), *The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism*, London–New York, Routledge, 2006, 25–35.

New Spaces of Exploring Female Subjectness in Art: *Generations and Geographies*

Summary: *New Spaces of Exploring Female Subjectness in Art: Generations and Geographies* is a text that deals with the questions of a possibility of new perspectives on gendered body, gendered subject, female bodies and femaleness, invoking the opening of new fields of space in a context of feminist and postfeminist interventions in art. As Julija Kristeva and Griselda Pollock have already suggested, we need to explore the theoretical and intervening methods of reconceptualization, reinterpretation and resignification, since a revolution of any kind in its main sense would not bring anything new and transgressive into the linear, chronological principles of phallogocentric discourse. This paper brings out the questions of *écriture féminine*, a *women’s writing*, a possibility of inscription of a female body in the field of art, mapping the new spaces for generations and geographies to come.

Keywords: *femaleness*, (post)feminisms, *generations*, transgression, *écriture féminine*;